

УДК :1.(4).(091) М.Бердяєв

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СВОБОДИ І ЛЮБОВІ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА

Віталіна Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail:ironmaiden322@gmail.com*

У статті висвітлено взаємозв'язок свободи і любові в екзистенціальній філософії М. Бердяєва. Виявлено, що свобода може розкритися завдяки любові, яка визначає межі свободи, постає способом творчого здійснення людини. Показано, що любов є вільним творчим актом, а свобода – її сутнісною характеристикою. Обґрунтовано взаємозв'язок свободи і любові як основу релігійного досвіду та духовного становлення особистості.

Ключові слова: свобода, любов, творчість, особистість.

Екзистенціальна філософія М. Бердяєва, яка характеризується філософсько-антропологічною спрямованістю, посідає значне місце в філософській думці ХХ століття. Особисто переживаючи перипетії своєї епохи, він наголошував на унікальності людини, її природи та призначення у цьому світі, на гуманістичному спрямуванні самої філософії. Людина як головний предмет його творчості, постала в центрі осмислення таких важливих філософських проблем як свобода і любов. Свобода осмислюється М. Бердяєвим як основа самостійного пошуку себе, своєї ідентичності людиною, її творчого осягнення світу. Любов розуміється як особливий вимір екзистенційного досвіду, вона постає гарантом гідного існування людини, умовами виправдання та подолання його неавтентичності. В осмисленні свободи і любові М. Бердяєвим знаходимо заклик до екзистенційного запитування про самих себе, про своє майбутнє, свою роль та місце у зміні сьогодення на краще, що не може не бути актуальним для філософії сьогодення. Серед українських науковців та філософів, які досліджують філософію М. Бердяєва слід виокремити роботи Г. Аляєва, І. Бичка, С. Кримського, К. Райди, В. Табачковського, Н. Хамітова. Такі російські науковці як П. Гайдено, І. Євлампись, С. Левицький, Н. Мотрошилова, М. Полторацький, С. Титаренко також займаються аналізом його творчості. Серед зарубіжних дослідників виокремлюємо О. Валона, М.-М. Даві, О. Кларка, Д. Лаурі, Ф. Нуко. Постать М. Бердяєва була цікавою для багатьох філософів його часу. Про нього писали В. Іванов, Л. Карсавін, Ж.Марітен, Г. Марсель, В. Розанов, С. Франк, Л. Шестов.

М. Бердяєв досліджує любов і свободу у їх динамічному прояві. І свобода, і любов виявляють себе не в пристосуванні до даного світу, а в духовному прориві та подоланні необхідності. Розкриття сутності як свободи, так і любові може мислитися, на думку філософа, лише в їхньому взаємозв'язку, що допомагає розкрити і знайти шляхи подолання кризи людини, спростувати протиріччя між світом і особистістю. Тому, метою даної статті є висвітлення сутності взаємозв'язку свободи і любові в філософії М. Бердяєва.

Взаємозв'язок свободи і любові філософ розглядає крізь призму християнських ідей. У Христі і через Христа прояснюється зв'язок свободи та любові, адже якщо гріх

виходив із свободи, то спасіння та спокута передбачає зв'язок любові та свободи, розкриття свободи через любов і навпаки. Філософ пише: “У релігії Христа свобода обмежена тільки любов'ю, християнство – релігія вільної любові та люблячої свободи. Новий Завіт-заповіт любові і свободи” [6; с. 195]. Христос постає символом звільнення світу від природної необхідності, який через силу божественної любові відроджує творчий акт, який започатковує Бог, а також приносить з собою ідею Боголюдини. Христос є та свобідна любов, яка утверджує буття в Творці. Христос прагне від людини вільної любові, в якій би могли поєднатися людське з божественним. М. Бердяєв стверджує, що Христос є уособленням перемоги творчого стану духу над станом пригніченості.

Любов як вільний акт людини, є не тільки благом, адже Богу потрібна свобідна любов від людини, вільне поєднання з нею на основі любові. Вона є тією творчою силою, яка не лежить в сфері закону чи моралі, бо перетворює світ по-новому, лікує та рятує від занепаду. [3; с. 426-427]. Любов не йде шляхом каяття чи спасіння, адже прориві необхідності вона творить нове життя, в якому розкривається вільно здійснюється та творчо реалізується особистість. Саме тому позитивним змістом буття є любов, але любов творча, перетворююча. Любов не є якась особлива, окрема сторона життя, любов є все життя, повнота життя [4; с. 37]. М. Бердяєв наполягає на містичному розумінні любові, в якій закладається божественне призначення людини, вільне здійснення у Христі, тобто розкриття творчої свободи завдяки любові, любові як творчого пориву. М. Бердяєв зазначає: “У любові все стає для мене рідним по духу, близьким, у любові звільняюся я від чужого і ворожого інобуття, і тому знаходжу я вищу свободу” [5; с. 207].

Свобода ж постає умовою творчості, завдяки якій вона здатна долати себе і самовизначатися, бути творцем означає відкритися світові, переживати світ разом зі світом. М. Бердяєв пише: “У творчості, в творчому екстазі, в творчому натхненні даний особливий релігійний досвід, досвід, відмінний від типового досвіду християнської аскетичності, навіть від досвіду молитви. Не тільки аскетичний подвиг, не тільки молитва, а й творчий екстаз є богоспілкування, у творчому екстазі Бог сходить до людини і бере участь у справах його. Справжня творчість є релігійна дія, творчість – божественна, свята” [3; с. 226]. Така творчість постає виявом одкровення, яке має антропологічний характер. Саме одкровення творчості відкриває таємницю призначення людини та спокути гріха, але, разом з тим, це буде відхід від всього старозавітного та встановленням всього нового.

У взаємозв'язку свободи і любові, кожна з них обумовлює одну одну. Філософ зазначає, що “свобода повинна привести мене до любові, і любов повинна зробити мене вільним” [5; с. 207]. У їхньому зв'язку людина творчо розкриває себе, свою боголюдську природу та духовний аспект власного існування. Царство “свобідної любові та люблячої свободи” – реальне буття, звільнення від рабства та перехід до сфери свободи, із ворожості світу до космічної любові. Так, акт творчої свободи не полягає в індивідуалізмі, а міститься в загальній любові. М. Бердяєв наголошує, що “творець у своїй творчості забуває про свою особистість, про себе, відрікається від себе. Творчість носить напружено особистісний характер, і разом з тим вона є забуттям особистості” [2; с. 139-140]. Водночас любов постає творчим проривом об'єктивованих рамок, вона відкриває себе у співіснуванні з “Іншим”. Любов завжди постає свідченням Царства Божого, де не може існувати буття замкнутого, а є буття абсолютно іншої якості, буття особистісне. Особа розкривається в особистості, бо передбачає не егоцентричне існування в собі, а заключає принцип творення нового, який не відбувається без

“Іншого”. Філософ стверджує, що “сутність любові в тому і полягає, що вона розкриває особистість “Іншого”, ні з ким іншим не тотожним, є вихід з однієї особистості до іншої особистості. Любов двочленна, припускає двох, а не байдужу тотожність. Таємниця любові пов'язана саме з тим, що одна особистість не тотожна іншій, що інша особистість є “Ти”. Тому таємниця любові і таємниця особистості нерозривно між собою пов'язані. Персоналізм стверджує не любов до добра, до абстрактній ідеї, а любов до особистості, до конкретної живої істоти, до “Ти”” [7; с. 180]. Любов таким чином персоналізує, вона дає змогу розкрити особистість як суб'єкт, а значить розкрити її в свободі.

У свободному злитті, любов виявляє себе не лише в “Я” та “Ти”, вона проявляється в екзистенціальному “ми”, в якому можливим є набуття цілісності особистості. М. Бердяєв підкреслює, що в любові як свободному об'єднанні, долається самотність існування. Він зазначає, що “любов і є подолання самотності, вихід із себе в іншого, відзеркалення іншого в собі і себе в іншому. Любов і є спілкування персоналістичне... , спілкування особистості з особистістю” [7; с. 110-111]. Реалізація особистості, тобто досягнення її цілісності, яке не можливе без поєднання в любові з “Іншим”, і є досягненням внутрішньої свободи. Це поява нової людини, це відкриття образу та подоби Бога, це є та зміна, творча новизна, що не переривається часом, а прямує до вічності. У любові є лише свобода, в ній не має хазяїна і раба, адже людина, яка творить не може по суті своїй бути рабом чи хазяїном, вона вільна по відношенню до “Іншого”, а це відношення є лише любов'ю. Любов не пристосовується до життєвих реалій та перспектив, бо любов є їхнє заперечення, є жертва, яка лежить в основі творчості. М. Бердяєв зазначає, що “... позитивна таємниця життя прихована в любові, в любові, що жертвує, що дає, творить. І всяка творчість як ми вже говорили, є любов, і всяка любов є творчість. Якщо хочеш отримати, віддавай, якщо хочеш мати задоволення, не шукай його, ніколи не думай про нього і забудь саме це слово, якщо хочеш придбати силу, виявляй її, віддавай іншим” [2; с. 151]. У цьому, як стверджує філософ, полягає шлях християнської моралі, який через жертвний характер любові спрямований до творчості. Завдяки любові особистість виражає собою жертвність, духовне спілкування, своєрідне подолання самотності та замкнутості особового буття.

Розуміння любові як творчого виміру буття людини, як сфери співіснування з “Іншим” дає змогу говорити про нове розуміння людської особистості. Любов, у розумінні філософа, розкриває таємницю особистості в глибині її буття [3; с. 428], вона утверджує зв'язок з іншими особистостями, де не має приниження, підпорядкування, а є лише вище духовне призначення – розкриття образу та подоби Бога. М. Бердяєв пише: “Преображення природи, перемога над безособовими інстинктами досягається індивідуалізованою любовною потягу, зусиллями знайти особистість, відчуті в злитті образ, написаний в Богові, не допустити перетворення своєї особистості та особистості іншого в просте знаряддя роду. Індивідуалізована любов, яку тільки й можна назвати еросом, є найтонший продукт світової культури, є вже вихід із природної необхідності” [1; с. 260]. Саме так, любов здатна долати негативну спрямованість духу, боротися із духовним занепадом та гріховністю. Релігійний зміст любові в тому, що вона є джерелом активності особистості, творчого її сходження. Мислитель зазначає: “Любов є не тільки джерело творчості, але сама любов до ближнього, до людини є вже творчість, є випромінювання творчої енергії [2; с. 149]. У ній розкривається глибина духовного досвіду, в якому є здійснення божих істин.

Про таке розуміння особистості, як втілення вільної любові та люблячої свободи, вчив Христос. Воно ж свою чергу не можливе без осмислення проблеми статі, статевої

любві, чоловічого та жіночого. М. Бердяєв стверджує, що “Христос є Божественний Ерос, втілений в людстві, джерело всякої любові, божественний зв'язок всіх розрізнених і відокремлених частинок світу. Любов і є вільно-божественна, надприродна сила з'єднання, яку тільки й можна протиставити природній необхідності, природній силі пов'язаності і скутості” [1; с. 261]. Так, любов спрямовується на досягнення цілісності, тобто андрогінності, що виявляє себе в творчому подоланні статі. Любов-ерос не знає меж, вона вільна, є творчим процесом та енергією, що з'єднує. Нею має досягатися цілісність людської особистості, яка не полягає у втіленні любові в об'єктах зацікавленнях, у діленні її на частини. Любов – це шляхна якому розкривається андрогін та призначення людини. Людина має прагнути до набуття андрогінної природи, адже Христос, як втілення андрогінного образу, вчить про вільне та творче здійснення в любові.

Любов як свобода творчості виражається в персоналістичній революції, тобто в подоланні родових зв'язків, що нівелюють цілісність особистості. Сенс любові відображається у вільному об'єднанні статей, що і є відповіддю на заклик Божий. М. Бердяєв наголошує, що “потрібно разом зовні і соціально звільнити людську особистість, а внутрішньо і духовно підпорядкувати її вільній аскезі і розкрити зміст любові. Духовне звільнення від рабства у хіті статі, що принижує гідність людини, сублімування несвідомих статевоїх потягів є основна вимога етики. Це духовне звільнення не досягається однією негативною аскезою, воно передбачає творче направлення статевої енергії” [2; с. 254]. Любов таким чином виступає творчим засобом для подолання статі як джерела рабства та ницості людини, тобто набуття цілісності, подолання гріха та роздільності.

Творче здійснення в любові та любовне злиття в творчості передбачає містичне преображення та одухотворення сексуального акту, а також переосмислення акту народження як творчого поєднання в любові. Це є той містичний сенс статевої любові як звільнення від родового, що відкривається в третій епосі одкровення, в епосі творчості та Духу, яка якісно виробляє нове розуміння статевої любові. М. Бердяєв вважає, що творчість, яка за своєю суттю є жертвовною, протистоїть жадібній сутності статі, любов дає сили, а не відбирає як статева хіть. Тому мислитель наголошує, що є різниця між хіттю і свободою, хіттю і творчістю, адже хтивість є спотвореною пристрасною. М. Бердяєв підкреслює, що “повної людської індивідуальності не має, поки не подолана стать; від вирішення проблеми статі, від з'єднання статей, половинок залежить доля особистості. Не можна стати особистістю, здійснити індивідуальність по ту сторону питання статі та любові” [1; с. 252]. Статеву енергію, яка в своїй основі є творчою, а не сексуальним актом, потрібно спрямовувати не на дітонародження, а на народження через творчість в сфері духовній. Незважаючи на те, що стать лежить в основі любові, вона та її розрив має бути подоланий, адже стать як половина заключає в собі недолік, що передбачає творчість, свобідне з'єднання та розкриття індивідуальності.

На противагу роду та сім'ї, М. Бердяєв протиставляє шлюб у його духовно-містичній суті, адже шлюб – це творче одкровення людини, духовне злиття двох. Фізичне народження та сім'я як соціальний інститут не приймаються філософом, адже вони не є творчістю нового в любові, а лише підкоренням світу об'єктивації. Однак як для осмислення любові, так і її зв'язку з свободою, він вказує на переосмислення жіночого начала. Наголошує на тому, що жінка має проявити в собі Вічну Жіночність, таким чином надихнути чоловіка та творчість. Разом з тим філософ критикує і сучасний стан становлення і розуміння жіночності, яке на його думку відходить від особистісно-

духовного досвіду людини. Він говорить про емансипацію: “.. в жіночій емансипації, як вона проявляється в сучасну епоху, є і зворотна сторона: цьому світовому руху властива помилкова тенденція, що руйнує найпрекрасніші мрії, містичні мрії про божественний Ерос, про Афродіту небесну. Жіночий рух, незважаючи на справедливую свою сторону, в основній тенденції своїй спрямований проти сенсу любові, він проходить повз глибин статі, створює поверхневе, ілюзорне буття” [1; с. 249-250]. Емансипація вганяє жінку в неправильне трактування жіночності, стати чоловіком не є її істинним творчим завданням. Так, як зазначає М. Бердяєв, “ створюються продукти другого і третього сортів, світ наповнюється поганими копіями чоловіків, безстатевими істотами, що втратили всяку індивідуальність, наслідувачами у всьому. Конкретний образ вічної жіночності спотворюється все більш і більш, втрачає красу свою, заражається усіма чоловічими вадами, прийнятими за людські чесноти”[1; с. 250]. Це глибока криза, про яку говорить М. Бердяєв, не лише в кризі жіночності, але і всього людського буття загалом. Відтак, жінка повинна звільнити чоловіче начало, вона має прагнути та бажати творчого поєднання з ним. Злиття чоловічого та жіночого є сублимація, творчий підйом, одухотворення безликої статевої стихії в енергію духовну. Творчість, таким чином, постає виразом любові, в якій розкривається істинна реальність духовного, тобто творчого, особистісного, а не родового. В творчості любов набуває характеру “для”, однак не в сфері насолоди, а в сфері “любові для любові”, тобто в слідуванні творчого розкриття особистості та утвердження повноти її існування.

Любов, яка завжди передбачає іншу людину, в своєму творчому акті повинна допомогти розкрити її творчу сутність. У своїй основі любов виступає як певне відношення, але не просто відношення природного до надприродного, а в першу чергу, вона є відношенням особистості до особистості. У цьому прослідковується таке бачення, згідно якого любов до Бога постає основою будь-якої любові, вищою серед усіх видів любові. Заради любові до Бога, людина жертвує любов'ю заради краси та позірної досконалості, вона прагне творчо здійснитися у цілісному образі, яким був і про який вчить Христос. Це є вищий принцип людського життя. Філософ зазначає: “... люблячи Бога, можна любити весь світ, всю природу, всяку травинку і билинку, бачити у всьому відблиск Божества і вищий сенс. Досконалий світ, яким він має бути на думку Бога, весь гідний любові, в ньому все прекрасно, все викликає до себе непереборний потяг; і містична таємниця любові в тому і полягає, що любов є сила, яка проникає в цей світ, що вона завжди спрямована на божественно-прекрасний світ”[1; с. 262]. У любові людина рятує та здійснює себе, але водночас цією любов'ю просвітлюється весь світ. Любов є енергією, містичним спілкуванням, які виражаються в допомозі, милосерді, чеснотах, досконалості, в містичній дружбі та братерстві. Тобто любов до Бога не може мислитися в абстрактних категоріях, вона завжди проявляється в любові до ближнього та світу, в кожному божому творінні. В цьому виражається високий рівень моральності, який не слідує етиці закону, тобто він не може бути примусовим, бо припускає свободу, вільну любов до Бога і ближнього, вільну творчість. Людина, відтак, постає в центрі Божого промислу, вона є його творчим учасником, без якого не можливо утвердити вищу реальність.

Взаємозв'язок свободи і любові в філософії М. Бердяєва розглядається в екзистенціально-антропологічному аспекті. Він визначає взаємозв'язок любові і свободи джерелом духовної висоти, духовного зростання, духовного життя, осердям сенсів, прагнень, цілей особистості, конструктивною та структурною основою її цілісності, становлення та самоорганізації екзистенції на протигагу постійно змінному світу. У

зв'язку свободи і любові людина відкриває зміст власної особистості, боголюдський характер своєї природи, а водночас таємницю універсальності, всього людського, соборного.

Список використаної літератури

1. Бердяев Н. А. Метафизика пола и любви / Н. Бердяев / Русский Эрос, или Философия любви в России / Сост. и авт. вступ. ст. В. П. Шестаков; Коммент. А. Н. Богосоловского – М.: Прогресс, 1991. – С. 232-265.
2. Бердяевъ Н. О назначеніи челоуѣка. Опытъ парадоксальной этики / Н. Бердяевъ. – Парижъ:Издательство «Современныя записки», 1931. – 320 с.
3. Бердяев Н. А. Смысл творчества / Н. Бердяев / Философия свободы. Смысл творчества – М.: Правда, 1989. – С. 254-580.
4. Бердяевъ Н. Спасеніе и творчество / Н. Бердяевъ // Путь: органъ русской религиозной мысли. – №2. – Парижъ: Изданіе религиозно-философской академии, 1926. – С. 26-45.
5. Бердяевъ Н. Философія свободнаго духа. Проблематика и апологія христіанства / Н. Бердяевъ. – Ч.1. Paris: Умс-press, 1927. – 271 с.
6. Бердяев Н. А. Философия свободы / Н. Бердяев / Философия свободы. Смысл творчества – М.: Правда, 1989. – С. 14-253.
7. Бердяевъ Н. Я и миръ объектовъ. Опытъ философіи одиночества и общенія / Н. Бердяевъ. – Парижъ: УМСА-PRESS, 1934. – 191 с.

**THE CORRELATION OF FREEDOM AND LOVE IN THE EXISTENTIAL
PHILOSOPHY OF
N. BERDYAEV****Vitalina Kovalchuk**

*Ivan Franko National University of Lviv
Faculty of Philosophy, department of Theory and History of Culture
st. University, 1, g .. Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: ironmaiden322@gmail.com*

The correlation of freedom and love in the existential philosophy of N. Berdyaev was highlighted in the article. It is identified that freedom can be revealed through the love that defines the boundaries of freedom, advocates the method of human creative implementation. It is shown that love is free creative act, and freedom – its essential characteristic. The essence of the correlation of freedom and love as the basis of religious experience and spiritual formation of a personality was justified.

Key words: freedom, love, creativity, personality.

ВЗАИМОСВЯЗЬ СВОБОДЫ И ЛЮБВИ В ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЙ ФИЛОСОФИИ**Н. БЕРДЯЕВА****Виталина Ковальчук**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории культуры
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: ironmaiden322@gmail.com*

В статье отражено взаимосвязь свободы и любви в экзистенциальной философии Н. Бердяева. Выявлено, что свобода может раскрыться благодаря любви, которая определяет границы свободы, выступает способом творческого осуществления человека. Показано, что любовь является свободным творческим актом, а свобода – ее сущностной характеристикой. Обосновано взаимосвязь свободы и любви как основу религиозного опыта и духовного становления личности.

Ключевые слова: свобода, любовь, творчество, личность.